محمد علم بخرکی

اروابناد محمد علم بخرکی زموږ دهیوادنامتواو پیاوړې ملي، سیاسي، ټولنیز، ادبي او فرهنګي شخصیت

زموږ ګران هیواد افغانستان دسترو ننګیالیو، میړنیو، توریالیو او اتلانو ټاټوبې دی. همدوی وو، چې د تاریخ په اوږدو کې یې د بلوسګرو او دښنو ګوزارونو پر وړاندې خپلې سینې ډال کړې، اودخپل هیواد د ژغورنې، ملي ، سیاسي خپلواکۍ، آزادۍ، سولې، سوکالۍ، د ملي او ټولنیزو ارزښتونو، دودونو، جالونو، او نورو پیژندنښو د دفاع او خوندیینې لپاره یې په ټوله رښتینولۍ،

ټینګ هوډ ، او میړانه مبارزه کړې ده، هیواد والو ته یې د ملي یوموټیوالي او هیواد پالنې لوستونه ورکړي دي. تر څنګه یې بیا د کورنیو زور واکانو پر وړاندې د ولسواکۍ، ملي او سیاسي حقوقو د لاسته راوړنې لپاره قلمي، خیاباني او پارلماني هلې ځلې کړې دي. له دې لامله زموږ ربښتیا پال او حقپال هیوادوال د دغو ټولو ملي او تاریخي ستړو پر سر ښندنو ملي، سیاسي او فرهنګي کارنامو ویاړي، نمانځغونډې ورباندې جوړوي او یادونه یې ژوندي ساتي. یو له دغو تلپاتې او تلژوندیو سیاسي ، فرهنګي او ملي ستړو څخه اروانباد (محمد علم بڅرکی) وو . چې د ژوند زیاته برخه یې د یوه سیاست پوه، ټولنیز پوه، سیاسي جنګیال، فرهنګیال او وتلي لیکوال او شاعر په توګه د خپل هیواد او هیوادوالو د سرلوړۍ او سوکالۍ لپاره ځانګړې کړې او په همدې پاکه مینه یې ډیرې توکیز او مانیز زیانونه او تاوانونه زغملي او ګاللي دي.

ژوند لیک:

اروانباد((محمدعلم بڅرکی)) د حاجي محمد انور خان زوی دی. په یوه ، ملي، سیاسي، ادبي او فرهنګي کورنۍ کې پر (۱۹۲۱) زیږدیزکال دسویلي پښتونخوا په ګلستان کلي کي زیږیدلی دی. د ده پلرونه او نیکونه د هغې سیمې مخور مشران اوخانان ول. دی د حاجي سعادت خان لمسی، دیار محمد خان کړوسی او د روښندل خان کودی دی. روښندل خان داحمد شاه بابا په دربار کې د دفتر مشر وو ، او له دې لامله د((عرض بیګي))په نامه یادیده. دبڅرکي صاحب کورنۍ داڅکزیو یوه روښانده او مترقي کورنۍ وه ، چې تل یې د خپلو خلکو په روزنیزو اوښوونیزو چارو کې کارنده ونډه درلودلې، دوی د مخکښو او میړنیو شخصیتونو په توګه په علمي، ټولنیز، سیاسي، ملي ، ادبي چارو او بیا سوداګریوو برخو کې ډیر اغیزمن نقش او رول لوبولی دی. دبڅرکي صاحب مور (بي بي امینه) نومیده او دعبدالواحدخان پوپلزي لوروه. عبدالواحدخان په ارغستان کې اوسیده او پر خپل

وخت د پوهې او نوم و نښان څښتن وو ، چې له امير عبدالرحمان خان سره د اړېيچ او اختلاف پر بنسټ د کوټې ښار ته شړونې (تبعيد) شوې وو . د تکړه ليکوال او شاعر ننګيالي بخړکي لاسوندونو (اسنادو) له مخې بخړکی صاحب پر (۱۹۲۳) ز. کال په يونيم کلنۍ کې خپله مور له لاسه ورکړه. او پالنه او روزنه يې د انا او نيکه له خوا کيده. خو له بده مرغه پر (۱۹۳۲) ز. کال يې انا د کوټې په ستره زلزله کې وفات شوه. بيا بخړکی صاحب د خپل پلار او مشر ورور محمد افضل خان په سپارښت له کوټې څخه ګلستان ته ولاړ او هلته د ده په ژوند کې يو نوی بدلون راغی. د ده مشر ورور، چې يو روښاندی، ملي، ټولنيز او سياسي مخکښ بلل کيده ، د خپلې روزنې او پالنې تر اغيز لاندې راوست او دا لاره يې ور برابره کړه ، چې د ګلستان په ښوونځي کې خپلې زده کړې پر مخ يوسي. د دوی د کورنۍ يو شمير غړي لکه عبدالصمد خان او محمد ايوب خان اڅکزی نامور سياسي او ملي شخصيتونه تير شوي دي او د کانګرس د ګوند غړي ول. دوی د خپلو ملي او سياسي موخو د دودونې او څرګنداوې لپاره سياسي غونډې او بنډارونه جوړول او د خلکو په راويښولو کې يې ستر اغيز لاره. نو بخړکي صاحب يې هم تر اغيز لاندې له تنکۍ ځوانۍ راهيسې سياسي لاره راخپله کړې وه. دا چې تر لومړني ښوونځي راوروسته ورته په ګلستان کې د نورو زده کړو د پر مخبيونې شرايط سم نه ول، نو د خپل پلار په غوښتنه کندهار ته ولاړ او د شالمار په ليسه کې يې د زده کړې کابو تر لاسه کړه. دی د يو غوره او بريالي زده کوونکي په توګه پر (۱۳۱۷) لمريز. کال حربي ښوونځي ته واستول شو ، او هلته يې د خپل استعداد په درلودلو سره د پيلوټې په څانګه کې د ايټاليا بورس ته و نومول شو ، خو له به مرغه د ده پر ځای بل څوک و استول شو. دی پر (۱۳۱۸) ل. کال طب پوهنځي ته ورو پيژندل شو او هلته يې څلور کاله خپلې زده کړې پر مخ بوتلې. څنګه ، چې دی په سياسي او ټولنيز ډګر کې د آزاد اند او واند څښتن وو ،نو ورته خورا ګران وه، چې له عسکري

شرایطو سره ځان عیار کاندي ، دی هیڅکله د انساني او ټولنیزې نیمګړتیاوو پر وړاندې بې توپیره پاتیدای نه شو او د انتقاد ګوته یې ورته نیوله، په دې توګه د پوځي زور واکانو نه خوښیده او دې ته اړ یست ، چې په هغه چوکاټ کې خپلې زده کړې نیمګړې پریږدي. په پای کې هم د دژوند ستونزو او ناخوالو پسې واخیست او له کابل څخه هند ته ولاړو. له هغه ځایه هم د ډیرو ستونزو او تنګسو له لامله کوټې ته راغی او دغلته یې د خپل مشر وړور محمد افضل خان تر سیوري لاندې څه نا څه یو بې رږغ وړوغه ژوند غوره کړ.

بخرکی صاحب د خپل ژوند په اوږدو کې تل له ادبي لیکنو څیړنو او پلټنو سره بوخت وو ، او له پوهې او ادب سره یې پوره مینه او لیوالتیا درلوده. ده خپله مطالعه لومړي ځل له ناولونو څخه راپیل کړه. د رابرناټ ټاګور ناولونه او آثار یې پیدا کړل او په لوستلو یې خپله علمي او ادبي پوهه لوړه کړه، او همداسې یې د ډاکتر اقبال لاهوري کتابونه هم لوستل. خان عبدالصمد خان او محمد ایوب خان د مولانا ابوالکلام آزاد د آثارو لوستنې ته ډیر هڅاوه. په دې لړ کې یې د نیاز فتحپوري د نګار د رسنیو په لوستلو ، پر ذهني او رواني حالاتو دومره اغیز وښانده چې ((مذهب)) نومی کتاب یې را پښتو کړ.

دبخرکي صاحب آثار ، لیکنې او ژباړنې د هیواد دننه اوباندې په یو شمیر رسنیو او مهالنیو او په بې شمیره کچه په طلوع افغان ، دکندهار او هیلمند په ورځپاڼو او مهالنیو او همدا راز په ګهیځ او دکوټې په مجله ، آمو جریده او د احمدشاه بابا دعلمي، ادبي ټولنې خپرنې اورګان ملي هینداره او نورو رسنیو کې خپرې شوې دي ، ده دخپل ولس په راویښولو ، پرمختګ او ترقۍ په لاره کې د خپل علم او پوهې په رڼا کې نه ستړي کیدونکي هلې ځلې کړې دي.

د ده چاپ شوي او ناچاپ آثار دا دي:

ـ دښځو تاریخ ته یوه کتنه: خپروونکې د احمد شاه بابا علمي او ادبي ټولنه. پر دې اثر باندې سریزه زمری محقق او پایله ننګیالي بخرکي لیکلې ده.

ـ دحاجي محمد انور خان اڅکزي خاطرات: خپروونکې د احمد شاه بابا علمي او ادبي ټولنه. پر دې اثر باندې سریزه استاد حبیب الله رفیع کښلې ده.

ـ معاصره فلسفه (ژباړه): خپروونکې د احمد شاه بابا علمي او ادبي ټولنه. پر دې اثر باندې سریزه دوکتور عبدالرشید جلیلي لیکلې ده.

ـ مذهب (ژباړه): خپروونکې د احمد شاه بابا علمي او ادبي ټولنه.

ـ روسي یرغل پر افغانستان: پر دې اثر باندې جعفر خان اڅکزي سریزه کښلې ده.

ـ افغانستان مې حکمراني پارټی: په اردو ژبه.

ـ ویښ زلمیان د افغانستان یو سیاسي تحریک: خپروونکې افغاني کلتوري ټولنه په هالند کې. په دې اثر باندې سریزه ډاکتر طارق رشاد لیکلې ده.

ـتاج د رابرناټ ټیکور اثر (ژباړه): خپروونکې کابل پوهنتون.پر دې اثر باندې سریزه عبدالشکور رشاد او پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار یادونه لیکلې ده.

ـ د سوچه پښتو دوزره (۲۰۰۰) لغاته:

ـ سانتهفک ژوند:

ـ پربیلولوژیکي مسایلو باندې دایمي قواؤ ...(ژباړه)

(The Paul R. Ehrlich, the cold and dark sagan)

ـ نړیواله ویره

- پښتو متلونه

ولسي ټوکې

داشعارو ټولګه

پنداو عبرت: دعربي فیلسوفانو د افکارو ټولونه

یادا ښتونه: د ببیلو ګرافۍ په توګه په څو ټوکو کې

یادا ښتونه: د کرونولوژۍ په توګه په څو ټوکو کې

افغانستان: په انګلیسي ژبه

دانقلاب تشریح: د دې اثر په اړه بخرکي صاحب داسې لیکي. ((دا د ښاغلي ګرین برن ټن کتاب دی، چې د جهان څلور لوی انقلابونه لکه: د فرانسې انقلاب، د انګلیستان صنعتي انقلاب، د امریکا انقلاب، د روسې سوسیالیستي انقلاب یې په یوه علمي توګه په کښې خیړلی. (دغه موضوع و ماته په زړه پورې څرګنده سوه، نو مې وغوښتل چې د پښتو کالي په واغوندم او ویې ژباړم. نوموړی کتاب د پروفیسور ګرین ټن یو په زړه پوري شهکار دی، چې ده په انګریزي لیکلی او په نیویارک کې خپور کړی دی. نوموړی کتاب د تاریخ لوستونکو ته یوه بې سارې ډالۍ ګڼلای سم. په تیره بیا د هغه افغانانو خویندو او ورونو لپاره، چې په انقلابونو کې یوازې سوسیالیستي انقلابونه پیژني.)

په درناوی محمدعلم بخرکی.))

- سوړ جنګ (ژباړه)

(The cold and the dark the world Nuclear war)

- پښتو انګلیسي قاموس:
- ماربیچړیان: په کوټه کې خپور شوی دی.
- انګلیسي پښتو قاموس نابشپړ:
- روس کا یرغل: په اردو ژبه په کوټه کې خپور شوی دی. په دې اثر سریزه جعفر خان اڅکزي لیکلې ده.

او داسې یو شمیر نور کتابونه...

څېړمه چارې او دندې:

کله، چې پر (۱۹۵۲) ز. کال کې د مارچ پر یو دیرشمه د کندهار د ویښ ځلمیانو مدیره هیت بندیان شول، بخرکی صاحب هم د ویښ ځلمیانو د فعال غړي په توګه پر (۱۹۵۲) ز. کال د اپریل پر (۱۵مه) له خپلو ملګرو انګار صاحب او حاجي محمد حسین خان سره یو ځای د کندهار په عسکري فرقه کې بندي شو. تر آزادیدو وروسته د امریکایانو په موریسن- کنودسن کمپنۍ کې کار وکړ. بیا په قادري بس کې د محاسب په توګه دنده پر مخ بوتله. وروسته په ارکوزیا پرزه فروشي کې له صوفي ولي محمد خان سره د محاسب په توګه پر کار بوخت شو.
- همدارنګه یې د کندهار د اطلاعاتو او کلتور په ریاست کې د مطبعې د مدیر په توګه، په کابل کې د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې د پښتو پر مختیا د مدیر په توګه، خپلې دندې تر سره کړي دي. بخرکی صاحب په پای کې له علامه عبدالحی حبیبي صاحب سره یو ځای په یوه لزومي مکتوب تقاعد ته سوق شو. وروسته د عبدالهادي خان بهر سره، چې هغه هم د ویښ ځلمیانو یو پخوانی غړی وو د غالیو په تجارت پیل وکړ او پر شخصي کارونو بوخت شو. وروسته، چې د روسانو نظامي حملې پر افغانستان پیل شوې، پلرنۍ ټاټوبي ګلستان ته ولاړ او هلته یې د ځان لپاره په خپلو متو یو کور جوړ کړ، په ګلستان کې له پښتو ادبي بهیر سره یو ځای شو. ګهیځ ادبي مجله هم د بخرکي صاحب تر لارښوونې لاندې خپریده. او تر هغه را وروسته د خپل مشر زوي (زمری محقق) په هلو ځلو د دنمارک په هیواد کې میشت شو او هلته یې آمو جریده را منځته کړه، د یادونې وړ ګڼم د بخرکي صاحب ډیره مهمه مقاله په دنمارک کې خپره شوه، چې د دنمارکي پروفیسرانو پام یې ځانته ورواړاوه، هغه لیکنه (ډنمارکي ژبه د پښتو ترله ده) نومیده. پر نوموړې لیکنه باندې په هغه هیواد کې یو علمي سیمنار هم جوړ شو، وروسته بخرکی صاحب هالند ته ولاړ او د خپل زوی ننګیالي بخرکي په کور کې د خپل ژوند وروستی شپې ورځې پای ته ورسولې.

څنګه ، چې بخرکی صاحب د چپ او انقلابي افکارو تر اغیز لاندې وه، د انجمن وطن ګوند غړیتوب یې تر لاسه کړ. د هغه ګوند موخه او مرام د خلکو خپلواکي او آزادي او انګریزي ضد سیاست وو ، انګریزانو هم خپل ګوندونه جوړ کړي وو ، چې یوه بیلکه یې د مسلم لیګ ګوند وو ، په هغه وخت کې د انجمن وطن ګوند او کانګرس ګوند مرام دا وو ، چې باید انګریزان بې له قیدو شرطه هند پرېږدي او هندوستان د اسلام په نوم تجزیه نه کړي ، بلوڅو او پښتنو ته باید خپل حق او آزادي ورکړ شي، خو په دغه مبارزه کې د مسلم لیګ او انګریزانو زور او قدرت زیات وو. نو د انجمن وطن ګوند او کانګرس د سختې ماتې سره مخامخ شول. لنډه دا ، چې په پای کې مسلم لیګ او انګریزانو هندوستان تجزیه کړاو د مسلمانانو د احساساتو څخه یې ګټه پورته کړه او د پاکستان هیواد یې د خپل لاسپوڅي محمد علي جناح په مشری رامنځته کړ، چې له همدغې وخت نه په سیمه کې د غمیزو او ستونزو پړاو پیل کیږي. په دغه وخت کې بخرکی صاحب د انګریزانو له خوا تر څارنې لاندې ټیکاو وموند او له ګلستان څخه کندهار ته راغی، او دغلته یې خپله نیاومنه مبارزې پر مخه یوړه.

پر (۱۳۲۵)ل. کال کې د ویښ ځلمیانو سیاسي غورځنګ جوړ شو ، چې په دې غورځنګ کې ادبي او فرهنګي شخصیتونو زیاتره نقش او اغیز لوبولی دی. دغې غورځنګ په خپل وخت کې د پرمختګ، ترقۍ، دموکراسۍ، برابرۍ او د ملي ګټو د ساتنې بیرغ اوچت ساتلی وو. پر دې تحریک د پښتو ژبې د ادیبانو او پوهانو نقش او اغیز د یادونې وړ دی، همدا لامل وو ، چې د دغې غورځنګ وده او پرمختګ په هغه ولایتونو کې، چې زیاتره پښتانه او سیدل ډیر وه. په کابل کې عبدالروف بینوا ګل پاچا الفت، قیام الدین خادم، ارسلان سلیمي، نور محمد ترکی، فیض محمد انګار ، غلام حسن خان صافي، صدیق الله ربښتین، حاجي محمد انور خان اڅکزی د دې غورځنګ له بنسټ‌والو څخه شمیرل کیدل. او همداسې په کابل، کندهار ،

ننګرهار او يو شمير نورو ولايتونو کې د دغې غورځنګ د مشر تابه پلاوي فعال غړي او پلويان دا کسان وو: محمد رسول پښتون، مولوي محمد بهرام خان، علامه عبدالحی حبيبي، عبدالهادي توخي، قاضي عبدالصمد خان، محمد ابراهيم خواخوږی، علامه عبدالشکور رشاد، غلام حسين خان ساپي، غلام جيلاني خان الکوزی، محمد علم بڅرکی، حاجي خدايداد خان، حضرت محمد يوسف آغا، محمد دين ژواک، آغا محمد خان کرزی، محمد حسين خان ريدي، صوفي ولي محمد خان، پوهاند نوراحمد شاکر، شير احمد خان، حاجي لعل محمد خان، محمد علي خان، فتح محمد خان ختګر، نور محمد خان قاضي خيل، غلام محمد خان پوپل، حاجي محمد آصف خان، ناصر خان لعل پوري، محمد طاهر خان صافي، محمد موسی خان شفيق، نيک محمد خان پکتانی، عبدالعزيز خان، عبدالخالق خان واسعي، محمد رسول خان مسلم، عبدالرزاق خان فراهي، محمد نور خان علم، مولوي عبيدالله خان صافي، ګل شاه خان صافي، ظهورالله خان همدرد، محمد شريف خان قاضي، عبدالمنان خان دردمن، مليا آغا، عبدالصمد ويسا، او داسې يو شمير نور ...

د دغې غورځنګ لومړی منشي ښاغلی عبدالروف بينوا او آخري يې عبدلرزاق خان فراهي وو. د دې غورځنګ ن خپرونې دا وې: د انګار اخبار، د ولس اخبار، د ويښ ځلميانو کتاب او داسې يو شمير نور...

په رښتيا سره د ويښ ځلميان په غورځنګ کې عالمان، سياسي، ملي، علمي، ټولنيز، ادبي او فرهنګي شخصيتونه سره راټول شوي وو، چې په ټول هيواد کې يې د خلکو په راويښولو، پوهولو او لارښوونو کې ډير لوی نقش او اغيز لوبولی دی. او همدارنګه يې د وخت د دولت فکر سياسي، ملي، ټولنيز، ادبي او فرهنګي موخوته ور ځير کړی وو. بڅرک صاحب د ويښ ځلميانو د غورځنګ يو مخکښ او فعال غړی وو. ده د خپل غورځنګ د ملي، سياسي علمي موخو ارمانونو په لاره

کې په خپل توان سره د خلکو په منځ کې د قدر او ستاینې وړ خدمتونه تر سره کړي دي. د ویښ ځلمیان سیاسي غورځنګ د هیواد په ټولو سیمو کې خپل سیاسي فعالیتونو ته دوام ورکړ او د خلکو په راویښولو کې یې خپل اخبار او خپرونې جاري ساتلې وې. لنډه دا چې دغې سیاسي ګوند څلور کاله خپل سیاسي فعالیت پر مخ یووړ، چې مرام او موخه یې اصلاحات وو. خو له بده مرغه تر څلورو کالو وروسته د دغه غورځنګ خپرونې وتړل شوې او یو شمیر رهبري غړي یې په پر له پسې توګه بندیان شول. بڅرکی صاحب او د ده پلار هم، چې د دې غورځنګ فعال غړي ول د څلور کلو په بند محکوم شول. بڅرکی صاحب د دغې غورځنګ د ستونزو په اړه په خپله یوه لیکنه کې داسې کښلي دي:

((...دا، چې ولې د ګوند غړي بندیان سوه وجه یې ښکاره ده، یو خو ویښ ځلمیانو سیاسي تجربه نه درلوده او په همدغه نوي غورځنګ کې په سیاسي لحاظ دومره افراط وو، چې د وخت دولت یې ښه سم دم وار خطا کړ څو پر ګوند یې فشار او ضربې واریدې کړې د بل پلوه حکومت هم د سیاسي تحریک سره نابلد وو، تجربه یې نه درلوده نو ډیر ژر وارخطا سو او په زور یې ګوتې پورې کړې، ګوند او دهغه غړي یې په بې رحمې سره زندانونو کې بندیان کړه، سخت فشارونه یې پر راوستل او له دولتي پوستونو څخه یې ایسته کړل....))

کله، چې بڅرکی صاحب بندي شو، دی په بندي خانه کې هم له ډیرو ستونزو او تکلیفونو سره مخامخ شوی وو، په دې وخت کې د ده کورنۍ بې سرپرسته کیږي او ډیر سخت او ستونزمن ژوند تیروي، خو د ده میرمن، چې یوه پیاوړې ښځه وه په ډیره میړانه دخپل اولادونو سر پرستي کوي، او د دوی خوراک او پوښاک برابروي. بڅرکی صاحب هغه ټولنیز شخصیت وه، چې تل یې له خپلو یارانو سره ډیرې ښې اړیکې لرلې، او په دا وخت کې، چې دی بندي وو، د ده د لارې او غورځنګ ملګرو علامه عبدالشکور رشاد او محمد ابراهیم خواخوږي او یو شمیر نورو په منظمه

توګه د ده احوال نيوه او د ده دکورنۍ سره يې مرستې کولې. بخرکی صاحب وروسته له څلورو کالو له زندان څخه آزاديږي.سره له دې، چې د ده صحي حالات ښه نه وو او ډير نارغ وو او دخپل کورنۍ د اقتصادي حالاتو د برابرولو په اړه ډير پريشان وو ، خو بې له دې، چې استراحت وکړي د خپل ژوند د چارو په سمبالولو يې ځان بوخت کړ. او په څنګ کې يې د هغې يارانو او دوستانو ، چې په بنديخانه کې پاتې وو ، په منظمه توګه احوال نيوه او له دوی سره يې مرستې کولې، چې دا کار د ده د لوړو اخلاقو او ميړانو ، انساني عواطفو او احساساتو ښکارندوی وو . بخرکی صاحب دسياسي حالاتو او د دولت په اهدافو او مقاصدو ډير ښه پوهيده او په راتلونکي ژوند کې يې د يو مترقي دولت په جوړولو کې خطرونه احساسول، نو همدا وجه وه، چې ده دخپل کورنۍ او هيوادوالو د ژوند په اړه ډير فکر کاوه ، په همدې خاطر يې خپله ميرمن دې ته وهڅوله ، چې بايد زده کړې تر سره کړي او په ټولنه کې لکه د نورو ښځو په شان په ټولنيزو چارو کې فعاله ونډه ونيسي، وروسته له ډيرو ستونزو د ده ميرمن خپلې زده کړې پای ته ورسولې او د ښوونکې په توګه وګمارل شوه، چې په دې اړه بخرکی صاحب داسې وايي:

((... څه وخت چې د ښځو نهضت راپيل شو ما هم د دې وخت څخه ګټه ترلاسه کړه او په کندهار کې د لومړيو ښځو په کنار کې زما ميرمن هم لڅ مخې را ووتله او په ټولنيزو چارو کې يې خدمت د يوې باسيوادې ښځې په توګه راپيل کړ....))

دبخرکي صاحب درنه ميرمن (ساجده)نوميده په يوه مذهبي کورنۍ کې لويه شوې وه، په مروجو علومو پوره پوهيده او د قرآن شريف حافظه وه، په ديني علومو کې يوه ممتازه ښځه وه، په دري – فارسي ژبو هم پوهيده. سره له دې، چې زموږ په سنتي ټولنه کې يو شمير ستونزې موجودې وې اودي، خو بخرکي صاحب او د ده کورنۍ د يو روښان ليد خاوندان وو ، همدا وجه وه، چې ده خپله ميرمن د ښوونې او روزنې ډګر ته راويسته او خپل توکم او ملګرو ته يې د علمي او منطقي دلايلو پر

استناد قناعت ورکړ او ددوی ښځې هم دغې ډګر ته راووتلې او د ښوونې او روزنې په برخه کې یې خپلو فعالیتونو ته دوام ورکړ. بڅرکی صاحب د پوهې، علم او لوړو اخلاقو څښتن شخصیت وه، ده د خپلو خلکو دګټو، سولې، سوکالۍ او نیکمرغۍ لپاره بې ډاره او په میړانه مبارزه کړې ده، او پر (۱۹۶۵) ز. کال کې یې ولسي جرګې ته ځان کاندید کړ، خو د وخت دواکمنانو په مداخله بریالی نه شو. کله، چې د وخت دولتونو د دموکراسۍ، د بیان د آزادۍ، دمطبوعاتو او د ګوندي قوانینو، ژغ پورته کړ، یو شمیر ګوندونه جوړ شول، له هغې ډلې څخه یو هم د مساوات ګوند وه، چې د محمد هاشم میوندوال په لارښوونه یې خپل فعالیت پیل کړ.، دی په خپل وخت کې، صدراعظم هم وه. نوموړي علاقه لرله، چې د یوې بشپړې دموکراسۍ پر بنسټ یو حکومت جوړ کړي، نو له دې لپاره یو ټولنیز او سیاسي بنسټ ته ضرورت احساسیده، هغه وو، چې ده د یو شمیر ملي، سیاسي، ټولنیز، علمي، ادبي او فرهنګي شخصیتونو سره مشوره وکړه او خپل ګوند یې جوړ کړ. پر (۱۳۴۹)ل. کال د سنبلې په میاشت د بڅرکي صاحب په کور کې د مساوات د ګوند (کنګره) جوړه شوه. په دغه کنګره کې د هیواد نامتو پوهاندو ملي او سیاسي مبارزینو، علمي، ټولنیز، ادبي او فرهنګي شخصیتونو لکه: محمدهاشم میوندوال، محمد هاشم ترکی، علامه عبدالشکور رشاد، علامه عبدالحی حبیبي، محمد ابراهیم خواخوږی، عبدالاحد عارض، ابراهیم عطایي، غلام جیلاني الکوزی، فیض محمد انګار، عبدالصمدویسا، محمد علم بڅرکي او داسې ځینو نورو سیاسي او پیژندل شویو کسانو په کښې برخه اخیستې وه. په دې کنګره کې په دموکراتیکه فضا کې انتخابات وشول، محمد هاشم میوندوال د رایو په اتفاق دعمومي منشي او محمد علم بڅرکی یې دمرستیال او منشي په توګه وټاکل شول، او دګوند نوم د مترقي دموکرات (مساوات) ګوند په نوم خلکو ته وروپیژندل شو، او خپل مرام یې د مساوات دجریدې (اخبار)په وسیله خپور کړ.

محمد هاشم میوند وال په خپل وخت کې یو پوه عالم، او درونښانه لید شخصیت وه، او په هیواد کې د بشپړې دموکراسی غوښتونکی وه. دی په ملي او بین المللي کچه دنامتو او پیاوړي سیاستوال د پوره نوم او نښان خښتن وو. د ده ټولنیز او سیاسي شخصیت د خلکو او ټولنې په منځ کې خپل ځای ځایگی درلود، او ورباندې گران وو. دهیوادوالو په منځ کې محبوب شوی وه، همدا وجه وه، چې د وخت دولت دی د صدارت له چوکی څخه لیری کړ. په دې وخت کې یو شمیر گوند غړو له گونده ووتل او ترینه ولاړل، خو بخرکی صاحب د پخوا په څیر دیو ښه ملگري په توگه له میوندوال سره خپلې ملي او دموکراتیکې مبارزې ته دوام ورکړ.

پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار، چې زموږ دهیوادیو نومیالی ژبپوهاند، ادبپوهاند، علمي او اکادیمیک شخصیت دی، په خپله یو لیکنه کې د بخرکي صاحب د ملي، سیاسي او ادبي شخصیت په اړه داسې وایي:

((...دا به پر ځای پربېږدو چې اروانباد محمد علم بخرکی د اځکزي ټبر له یوې یادې ښادې تاریخي کورنۍ سره تړاو لري چې لږ تر لږه تر سترملي اتل عبداله خان اځکزي پورې شپږ اووه پښته رانغاړي. سم له لاسه خبره له همدغه ((بخرکي)) راپیلوو چې د خپل مهال تورتمو او سرو سمخو گوټونو ته یې څنگه او څومره رڼایي او تودوخي وربخښلې ده. له اروانباد بخرکي صاحب سره مې تر یو دوو پلاوو زیات لیده کاته نه وه شوي، خو د ښوونځي او بیا پوهنځي راهیسې یې د لیکنو او ژباړنو یو لېوال اومینه وال پاتې شوی یم او دومره مې پېژاند چې دی زموږ د هېواد له هغو ځلاندو او روښاندو سیاسي او بیا پرمختللیو، او بل اندو (دیگر اندیشو) سیاسي- فرهنگي څېرو څخه گڼل کېده چې یې له تنکۍ ځوانۍ د ژوند تر وروستۍ سلگۍ دخپل هېواد او هېوادوالو د پرمختگ او پتمن ژوند وژواک لپاره هلې ځلې کړې او په دغه لارکې یې خورا ډېرې سختې سپورې گاللې دي.

د هند د نیمي وچې د پښتنو د ازادیپال((انجمن وطن))گوند رانیولې تر ((ویښ ځلمیانو)) او بیا ((مساوات)) گوند د غړیتوب له لارې یې په ډله ییزه مبارزه کې هم، د نورو ډېرو پر خلاف په هماغه سپېڅلي ملي - انساني موخه او ارمان کارنده ونډه اخېستې، بې له دې چې د څوکۍ او پوړۍ تمه او اسره ولري. په تېره په مساوات کې چې میوند وال صاحب یې د خپل صدارت پر وخت بنسټ اېښی وو او تر وزارتونو پورې یې نوروته ډېر څه ورکړل.

په وروستیو کې یې د ډنمارکۍ او پښتو ترمنځ د نژدې خپلوۍ په تړاو له هاندو هڅو خبر شوم، که څه هم دا د ژبپوهنې او بیا د ساینتېفیکې تاریخي - پرتلیزې

او ورسره ورسره فونو - اېتېمولوجیکي ځانگې سکالو(موضوع) وه، خو د هغه اروا ښاد د فرهنگي منډو ترړو ښکارندویي یې کوله او په تېره دا چې د د واړو هېوادو او وگړوو ترمنځ یې د دوستانه اړیکو او پوهاوي لپاره یوه په زړه پورې چاره پرځای کړه.

د گران انجنیر صاحب مسعود مننډوی یم چې د هغه اروا ښاد په اړه یې ښایسته ډېر څه نوي وړاندې کړل او ماته یې هم د دغه لنډ یادښت ویاړ را په برخه کړ.

د هغه ستر انسان یاد دې تلژوندی او تلپاتې وي!))

پوهاند دوکتور م.ا. زیار

اکسفورډ (۲۰۱۱/۱۲/۱)

پر (۱۳۵۲) ل. کال د سرطان پر (۲۶) نیټه شاهي رژیم له منځه ولاړ او د سردار محمد داود خان په مشرۍ د جمهوریت اعلان شو. داود خان خپل ملي او مترقي پروگرام د رادیو له لارې خپور کړ، چې په رښتیا سره یو مترقي پروکرام وه. بخرکي صاحب

هم لکه نورو ملي شخصیتونو او ګوندونو په توګه دخپل ګوند په استازی خپل لیک سردار محمد داود ته واستاوه. د دې لیک متن دا دی:

((بحضوری عالیقدر رهبر انقلاب ما !

بعد ازآداب مخلصانه ؛

محمد علم بخرکی ولد حاجی محمد انورخان اچکزی بحضورشما چنین عرض دارد.

محترما ؛ ازاوانیکه رژیم شرافتمند وبا وقار جمهوریت توسط قربا نی بی مثال شما ورفقای تان نصیب این کشورگردیده سپاس گزاری آن تا ابد بدوش ما خوا هد بود . ولی نا گفته نباید ماند که غرس این نهال جمهوری بر سر زمینی شده است ، که صد ها سال در آن تخم قبیله پرستي ، نفاق وغیره پا شیده شده ، بوی نفاق ، بعلمی وحتی اجنبی پرستی از آن می اید – اعتراف با ید نمود که نمو این نهال نورس درین سرزمین مشکلاتی بسی دارد ، با ید جمهوری ما یک جمهوریت وا قعی ، ملی و دیموکرا تیک با شد.که درآن نما ینده گی رو شنفکران وطن نمایان با شد .

با احترم: محمد علم بخرکی

(۱۳۲۵ ل) ....))

اویا دا لیکنه ګورو:

((ښاغلی رئس صاحب دولت،

صحت او بریا لیتوب دي غوارم !

عرض پا نه: دهغه بې ساري فداکارۍ په وجه چي تاسو او ستاسو ملګرو مسلط شاهي رژیم زموږ داوږو څه ایسته کی. زه څه؟ ټول ملت دهغه مننه کوي. دا چي جمهوري رژیم به کله خپله هغه اصلي بڼه موږ ته را وښوي. او موږ به دخپلو ارزو

ګانو مستحق کیږو – البته دا دغه اوس وخت تقاضا باید نه وي ، خو د تیریدونکی (عبوري) او په منځ کي دوره ، چي د شا هي او ائینده جمهوري نظام په منځ کي ده – پرځینو کسانو په ځانګړې توګه پر ما باندي ډیره ګرانه تمامه ده.

تاسو ته بهتره معلومه ده چي محترم میوندوال زموږ د مترقي ډیموکراټ (مساوات)ګوند مشر او عضوه ده. خو کوم وخت چي میوندوال صاحب ونیول سوو- تر هغه ډیر پخوا زموږ جمیعت د مترقي ډیموکراټ (مساوات) دیوې اعلامیې په ترڅ کي دافغانستان جمهوری نوی رژیم او ستاسو او ستاسو دملګرو فداکاری یې تائید کړي ده. او خپله همکاري یې د ر سره اعلان کړې وه –او هغه پلټني چي دداخلې وزارت دګوند په ار شیف کي وکړې داسي څه یې تر لاسه نه کړه ، چي ګوند دي دنوي جمهوریت په خلاف کوم څه تر سره کړي وي.

او موږ خپل تصویب په شفاف ډول تاسو ته درلیږلی دی.

په درناوي ،))

محمد علم بخر کی

(۱۳۵۲/۹/۱۲ل)

بخرکي صاحب په دې لیک کې د خپل ګوند په استازیتوب خپل ملاتړ د داود خان د رژیم نه ، په رسمي توګه، ده ته ورولیږو ، چې څو موده وروسته د اطمینان ځواب یې هم تر لاسه کړ. دا هغه وخت دی، چې میوندوال صاحب په یو نړیوال سفر بوخت وه، خو له بخرکي صاحب سره یې منظم اړیکي لرل. کله ، چې دی د داود خان له رژیم څخه خبر شو نو سم له لاسه یې د عراق نه له بخرکي صاحب سره تماس ونیوه او خپلې مشورې یې ورکړې. وروسته له سفره میوندوال صاحب خپل وطن ته راغی او په وطن کې یې د داود خان رژیم ټینګ ملاتړ اعلان کړ، او کوشش یې کاوه، چې د

داود خان د ملي او مترقي سیاست ښه پلوی وي. خو دیو شمیر عواملو پر بنسټ وروسته له یو څو وختهٔ، دی او د ده یو شمیر د ګوندغړي یې د کودتاچیانو په نوم بندي کړل ، یو له دغو کسانو څخه بخرکی صاحب هم وو . د وخت دولت ډیر کوشش وکړ چې پر دوی اسناد را ټول کړي، خو هیڅ څه شي پیدا نه کړل، او وروسته له ډیرو پوښتنو یې بخرکی صاحب آزاد کړ، خو بخرکی صاحب دیو وفاداره ملګري په توګه دخپلو ملګرو او دمیوندوال څخه یې په میړانه دفاع وکړه. دوخت دولت بخرکی صاحب په پرله پسې توګه د تحقیق لپاره راغوښتو. بخرکی صاحب له دغو تحقیقاتو نه ستړی شو او خپل ګران دوست محمد ایوب خان سره یې اړیکې ونیوې او دا ټول داستان یې ده ته تشریح کړ. محمد ایوب خان د سردارمحمد داودخان سره ولیدل او د ده په اړه یې پوره معلومات ورکړ، کله، چې داود خان وپوهیده، چې بخرکی صاحب دحاجي محمد انور خان زوی دی او یو ملي او ټولنیز شخصیت دی نو سم دلاسه یې هغوو مراجع وو ته ، چې دی یې تحقیق ته راغوښتو دستور ورکړ ، چې نور دی په عذاب نه کړي.

همداسې کله ، چې د نورمحمد تره کي رژیم راغی، بخرکي صاحب د ده رژیم سره خپل ملاتړ اعلان کړاو خپل ملي او ټولنیز موخې او دخلکو ستونزی یې د خپل استازي په لاس مشر تابه ته وروړ سولې ، خو چا ورته پاملرنه ونه کړه، بیا یې یو لیک وکیښ او نورمحمدتره کي ته یې سیده ورولیږه، په دې متن:

((دافغانستان دډیمو کرا ټیک جمهوري انقلابي شورا ریس نور محمدترکی،

د غوبي داوومي انقلاب چي یو ملي ډیمو کرا ټیک انقلاب دی- دهیواد ټول متر قي عنا صر په ویا ړي.او هیله څیني لري؛ چی زموږ په ګران هیواد افغانستان کي به دامپریا لیزم او فیوډالیزم کمبله په هر اړ خیزه توګه ورټوله کي.

زه د افغانستان د مترقي سنګر د یوه فرد په توګه چي بې شمیره کړاوونه مې په دې لاره کې ګاللي دي.تا سو او ستاسو ملګرو ته مبارکي وایم.

او هیله مې داده چي نوی افغانستان د سولي – پرمختګ – ملی پیوستون دلاري مل سي.

په درناوي))

محمد علم بخرکی

(۱۳۵۷/۲/۲۳) ل

دطالبانو په واکمنې کې ، بخرکي صاحب ډیرې هلې ځلې وکړې ، چې په هیواد کې د ټولو افغانانو سیاسي شتوالې، ملي هویت او ملي یوالې غښتلی او تضمین شي او زمونږهیوادوالو ته سوله او سوکالي ور په برخه شي. ده له یوشمیرمهموا وبا صلاحیتو رهبرانو سره، چې د طالبانو په رژیم کې یې ډیر لوی نقش درلود دهیواد پر مختلفو سیاسي ، ملي ، ټولنیز، علمي، ادبي او کلتوري برخو کې خبرې اترې وکړې. او خپل وړاندیزونه یې، چې د نیوکو څخه ډک اړخونه یې هم لرل په ډیره میړانه دوی ته وړاندې کړل، تر هغه ځایه چې د بخرکي صاحب ملي ، ټولنیز، دروند او سپیڅلې شخصیت دغو رهبرانو ته معلوم وه، دوی د بخرکي صاحب خبرې او وړاندیزونه په ډیره سړه سینه او ورین تندي واوریدل، او ده ته یې اطمینان ورکړ، چې د شرایطو سره سم هڅه کوو د تاسو ټول انساني، ملي ، اخلاقي او ټولنیز وړاندیزونه په پام کې ونیسو. لنډه دا ، چې بخرکي صاحب د خپل ژوند تر آخري سلګي پورې د هیواد او هیوادوالو د ملي ، سیاسي او ټولنیزو ګټو په اړه خپل ژغ په ډیره میړانه جګ کړې دی، او خپل عقاید او نظریات یې په عالمانه او صادقانه توګه په ډیر پوخ استدلال او منطق سره خلکو ته، مقاماتو ته، رهبرانو ته رسولې دی.او په دې لاره کې یې بې ډاره مبارزه کړې ده.

بخرکي صاحب په خپل وخت کې ډېرې زياتې ليکنې کړې دي. ده د نثر په برخه کې زيات کار کړی دی، خو تر څنګ يې شعر هم ليکلی دی.دی د شعرونو مکمل ديوان لري، چې تر اوسه نه دی چاپ شوی. دی پر (۱۳۲۵) ل. کال کې، چې لا ځوان وه خپل د زړه احساسات او عواطف يې د شعر په ژبه بيان کړي دي. د ده لومړی شعر دا وو:

ساقي راسه ته وماته، دا جام يو سه وخپل خدای ته
امانت يې بيرته ورکه، ورته وايه ! اسلام نه سته
هغه جام کې چې اسلام وو ، تا ورکړی او وه چاته
تش ګيلاس يې دی پرې ايښی، دا دما څه واخله بيرته

او د شعر نورې بېلګې يې دا دي:

ښځه

دجهان په ټول کړو کي چي افضل دی

دادښځي احترام دی چي اکمل دی

دانسان بقاپه مورده چي رشتياسي

دادخورپه مينه وروړګوره اتل سي

چي نغری باندي جوړيږي داخوداده

دا ددي په مينه ټول بهيرا جمل دی

دغيرت اودعزت محک په دې دی

هرپښتون دپاکي ميني ئې محصل دی

دادميني خــــزانه پرمينه ښه ده

چي په مينه دميرمني ، کورعسل دی

په نړی کي غيرتمنده قوم هغه دی

چي پيغوروړته دښځي لوی اجل دی

په عزت او عقيدت که ورته ګوري

احترام وپرستش دې ته اټکل دی

ددنيا په نعمتوکي اول داده

په بقاکي دبشرمي دااصل دی

که دټول عالم ښادي سره يوځای کې

نه بې تول سي ، نې لنګر، نه ئې بدل دی

په عزت که ئې څوک پوه نه دی جاهل دی

جاهل څه؟ چي دی په اصل کي اجهل دی

پيژندنه دانسان په مينه کيږي

دادې مينه ترټولو ښه عمل دی

انسانان چي سره او سي مـــورئې داده

که دمور عزت څوک نه لري ارزل دی

چي دخور په مينه څوک پوهيدی نه سي

انسان نه دی دی په اصــــــل کي خېل دی

زه بخرکی یم حیران چي ځي وبولم

ددنیا و مـــا فیها مي داازل دی

....

اویا:

دعبدالروف بینوا صاحب په یاد

خـــا طـــره د بینوا د ، بینوا

څوکلیدل دي ، یادید ل دي بینوا

په خوب کې ورغلی وم زیارت ته

چــــي زیا رت بې زه کوم دبینوا

پوښتنه مې د ګور وکړه د خلکـــو

چیري ښخ دی پردیس سوی بینوا

په افسوس آرمان دې خلکوو ویله

دلته ښخ دی پردیس سوی بینوا

تصورکي سومه غرق دی سو حا ضر

پــه خـنـدا را ځـخــه ولاړی بینوا

شناخته نه وه جوړه سوي پر مزار

د یــــا را نـــو ګیله من ؤ بینوا

کوم بنیاد چې دځلمو ده ایښۍ

نسته ســـاری په تد بیر د بینوا

چې ځلمو ته ووهادي په خپل کلام

پیغمبر دانــقــلاب و و بـیـنوا

(غلی شانته انقلاب) وو د ویلی

ټول ملـت اما ده با ش کی بینوا

محفل کې یوه شمع وه روښانه

هســـي شمعه د محفل وه بینوا

په خندا به یې محفل تازه کیدی

را څه ولاړې په ارمان ته بینوا

بخرکي یاران ډیر ولاړه وګور ته

هر یو یار مې لکه یار دی بینوا

بخرکي صاحب دخپل ژوند په وروستیو شیبوکې د هالند مېشتې افغاني کلتوري ټولنې د مشر سلاکار په توګه، د احمد شاه بابا د علمي او ادبي ټولنې ، دملي هینداري دمشر په توګه خپل ادبي او فرهنګي هلوځلو ته پاینه ورکړې. ده ترپایه له بیلابیلو رسنیو سره اړیکي درلودل، او په ټولو علمي، ادبي او فرهنګي ناستو ، پوهنغونډو او بنډارونو کې کارنده ونډه اخیسته او دهیواد او نړۍ پر بیلابیلومسایلو په پوره علمي او منطقي واک او ځواک ویناوې اورولې. له امریکا ږغ ، بي بي سي او نورو راډیوګانو سره یې هم خپل اندو واند شریکاوه او پر بیلا

بیلو سکالوو یې ورسره مرکې تر سره کولې. بخرکی صاحب له دې هر څه سره یو دروند خویه، نیک چلندی، زړه سواندی، د ټېنګ هوډ خاوند وو. دغه نومیالي د (۲۰۰۳)ز. کال د (۸۳) کلو په عمر دخپل پاک سپېڅلی زړه په درید وسره په هالیند کې له نړۍ څخه د تل لپاره سترګې پټې کړې.

روح دې یې ښاد وي !

د ده له مرګه وروسته د ټولو رسنیو ، رادیوګانو ، تلویزونونو ، مجلو ، ورځپاڼو ، له خوا د ډیرو سترو لیکوالو ، شاعرانو او ملي شخصیتونو له خوا د خواخوږۍ او خواشینۍ پیغامونه خپاره شول. په جنازه کې یې له درستې اروپا څخه دوستانو او مینه والو برخه واخیسته، او خپل د خواخوږۍ پیغامونه یې واورول، او همدارنګه یې په هیواد کې دننه او بهر د ده د مړینې په اړه ټولو یارانو او دوستانو فاتحې واخیستې. ننګیالی بخرکې، چې یو تکړه لیکوال او شاعر دی ، او د محمد علم بخرکي زوی دی، خپلې ساندې دشعر په ژبه داسې انځورلې دي:

د بابا و یـــرنه

دامید څرک دآرمان

غروب

اوښکه دباڼووه دباڼو پرسرچې ولاړه

پرخه دګلاب وه په سهارکې راڅه ولاړه

نغمه دیو بلبل سوه په ګل بڼ کې را څه ولاړه

وړانګه دافق وه په په شفق کې را څه ولاړه

***

باغچه وه دنرګیسو په خزان کې را څه ولاړه

ډیوه وه په مجلس کې په رڼاکې را څه ولاړه

کشکې په ګرمۍ دمحبت نه وای پوه سوی

لمبه دګرداب بله په ګرداب کې را څه ولاړه

***

بڅرکی دسکروټو په انګار کې را څه ولاړه

توده یې داحجره کړه په آرمان کې را څه ولاړه

اوس به مو پرمینه یو بڅرکی ځوک روښانه کړي

څرک دروښنائي سوه په لمبو کې را څه ولاړه

***

وږمه وه چې پرباغ به یې همیش خیال او نظرؤ

وږمه دپسرلي وه په نغمو کې را څه ولاړه

اوښکې مې دننګ پرمخ روڼې ، روڼې روانې دي

ولاړه خاطرسوه په لحظو کې را څه ولاړله

اوښکه دبانړو وه دبانړو پرسرچې ولاړه

پرخه دګلاب وه په سهارکې راشه ولاړه

داروانښاد محمد علم بخرکي قبراو ډبرليک د ښاغلي ننګيالي بخرکي له خواجوړ شوی دی.

څلوریزه

مځکي وتاته مو سپارلی امانت يې ساته
دلته لوړ انسان ښخ سوی په عزت يې ساته
د جهانه ګيله مند دی مرور ځيني راغلی
دې هیواد کې مهاجر دی په حرمت يې ساته
شاعر: ننګيالی بخرکی
ترتيب کوونکی: عبدالقادر مسعود

په ډير درنښت او ادبي مينه: انجنير عبدالقادرمسعود